

Från Knivsöder till Snobbsöder

En fallstudie av gentrifieringen av Hornstull

Emma Ask & Hannah Marschall

Kandidatarbete 15 hp, institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Uppsala 2014

Titel: Från Knivsöder till Snobbsöder – En fallstudie av gentrifieringen av Hornstull
Engelsk titel: From Knivsöder to Snobbsöder – A case study of gentrification in Hornstull
© Emma Ask & Hannah Marschall
Handledare: Ylva Dahlman, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Antoinette Wärnbäck, SLU, institutionen för stad och land
SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
Omfattning: 15 hp
Nivå: Grundnivå G2E
Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur
Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Nyckelord: homogenisering, platsidentitet, social uppgradering, upprustning, värdestegring
Omslagsbild: Hornstulls tunnelbanestation. Foto: Hannah Marschall, 2014-05-28
Publiceringsår: 2014
Publiceringsort: Uppsala
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Abstract

The high rate of migration into cities today, with a high demand on land in central locations, contributes to the increasing price of the city life. An effect of this is that run-down neighbourhoods are taken over by a social class with a better economy than the original inhabitants. The phenomenon is called gentrification and can be seen in the area Hornstull in Stockholm. Media describes Hornstull as a neighbourhood that has gone from seedy to stylish. The purpose of this study is, through a case study of Hornstull in Stockholm, to examine physical and social conditions of gentrification from a trader's perspective.

In the case study, the traders were interviewed based on how long they have been active in the area and what kind of business they run. Three experts with different professions in urban planning were interviewed for opinions about the process gentrification in general and more specific on the process in Hornstull. By combining the information collected from literature and interviews with the voices of local traders, we wish to deepen our understanding of the process and consequences, but also discuss possible strategies to avoid obvious negative effects.

Important results from the interviews show that there in Hornstull has been a social change as a consequence of the physical rearmament. New groups of people now actively go to Hornstull because of its reputation and the expanded commercial range. Our conclusions are that the physical and the social environment affect each other. We mean that the social composition in Hornstull, combined with the earlier shabby character and the expansion of the city, have contributed to the gentrification. An additional contributing factor is that Hornstull represents an urban lifestyle, which people today actively seek.

Sammanfattning

Den höga graden av inflyttning till städer idag, med en hög efterfrågan på mark i centrala lägen, bidrar till att priset på ett liv i staden ökar. En effekt av det är att nedgångna stadsdelar tas över av en samhällsklass med en bättre ekonomi än de ursprungliga invånarna. Fenomenet kallas gentrifiering och kan ses i området Hornstull i Stockholm. Media beskriver Hornstull som en stadsdel som har gått från ruffig till trendig. Syftet med det här arbetet är att genom en fallstudie av Hornstull i Stockholm, att undersöka fysiska och sociala faktorer av gentrifiering från ett näringsidkarperspektiv.

I fallstudien intervjuades småföretagare baserat på hur länge de verkat på platsen och vilken typ av verksamhet de bedriver. Tre sakkunniga med olika yrkesroller inom stadsplanering intervjuades för att bidra med yrkesspecifika åsikter om gentrifiering i allmänhet och mer specifikt om processen i Hornstull. Genom att kombinera forskningsresultat från litteratur och intervjuer med yrkesverksamma med näringsidkarnas uppfattning hoppas vi kunna fördjupa vår kunskap om gentrifieringen och dess effekter, men också kunna diskutera möjliga strategier för att undvika dess negativa effekter.

Viktiga resultat från intervjuer visar att det i Hornstull har skett en social förändring som en följd av den fysiska upprustningen. Nya grupper av människor har aktivt sökt sig till platsen på grund av dess rykte och det utökade kommersiella utbudet. Slutsatser som vi kan dra är att den fysiska och den sociala miljön påverkar varandra. Vi anser att det är den sociala sammansättningen i Hornstull, i kombination med den tidigare ruffiga karaktären och stadens expansion, som har bidragit till gentrifieringen. En ytterligare bidragande faktor är att Hornstull uppvisar en urban livsstil, som människor idag aktivt söker.

Innehållsförteckning

Inledning	5
Bakgrund	6
Syfte	8
Avgränsning.....	8
Begreppsprecisering	9
Läsdisposition	10
Metod och genomförande	10
Sekundärdata	10
Primärdata	11
Genomförande och bearbetning av intervjuer	13
Ämnesmässig bakgrund	13
Fenomenet gentrifiering	13
Fysiska faktorer bakom gentrifiering	14
Sociala faktorer bakom gentrifiering	16
Effekter	16
Teorier kring lösningar på negativa effekter	17
Gentrifieringen av Brooklyn.....	18
Gentrifieringen av Södermalm	19
Sammanfattning av ämnesmässig bakgrund.....	20
Intervjuer.....	20
Intervjuer med sakkunniga	20
Intervjuer med näringsidkare.....	22
Sammanfattning av intervjuer	26
Diskussion	26
Fysiska förutsättningar och effekter	27
Sociala förutsättningar och effekter	28
Metoder för att arbeta med effekterna	29
Metoddiskussion och källkritik.....	31
Slutsats.....	32
Vidare forskning.....	32
Referenser	34

Inledning

Dagens urbanisering sätter högt tryck på storstäder runt om i världen (WHO 2014) och markens värde ökar allt mer.¹ Tidigare arbetarklassområden är idag attraktiva för exploatering och priset på bostäder ökar, vilket tränger ut människor med en sämre ekonomi (Lilja 2011, s.28). Den här processen av upp- rustning i staden, där nedgångna arbetarklassområden togs över av den övre me- delklassen, iaktogs i Londons centrala delar av den brittiska sociologen Ruth Glass redan i början av 1960-talet (Lilja 2011, s.28). Hon myntade då begreppet gentrifiering som inom stadsplanering idag används för att förklara social upp- gradering (Ståhle 2013).

De planerande samhällsinstitutionerna utgör en viktig roll vid utformandet av stadsrummet (Lilja 2011, s.179). Hur gentrifiering får fysiska och sociala effekter är en fråga för landskapsarkitekter och stadsplanerare då det är dessa yrkesgrupper som planerar staden och dess offentliga rum där människor lever och verkar. En förståelse för hur människor påverkas av förändringar i stads- miljön är en förutsättning för att i arbete inom planering kunna bidra till en socialt och ekonomiskt hållbar stad.

Elisabeth Lilja (2011, s.173), som genomfört studier inom gentrifiering på Södermalm i Stockholm, menar att den fysiska miljön påverkar den sociala för- ankningen. Fenomenet gentrifiering är i sig inte nytt, men uppmärksammas mer och mer i och med ökat välstånd och städers tillväxt (Ståhle 2013). Redan kända effekter är att människor som inte har råd med de höjda bostadspriserna och hy- rorna tvingas flytta (Ståhle 2013).

Processen börjar ofta i kvarter som betraktats som ruffiga (Goldstein 2014) och ett typiskt exempel på en gentrifierad stadsdel är Brooklyn i New York (Ståhle 2014). Precis som Brooklyn har stadsdelen Hornstull på Södermalm i Stockholm, i folkmun kallat Knivsöder (Damberg 2008), genomgått en för- vandling från att tidigare ha ansetts vara ett nedgånget område till att nu ses som en attraktiv och levande plats med barer, caféer och butiker (Goldstein 2014). Ståhle (2014) menar att området SoFo på centrala Södermalm var steget före Hornstull att genomgå en liknande ansiktslyftning och att processen nu flyttat sig ut till områden i Söderort, som Midsommarkransen och Slakthusområdet (Ståhle 2014).

Profilstarka miljöer attraherar människor med en urban livsstil och idag marknadsför sig allt fler städer med hänvisning till utbudet av mat, mode, teater och musik (Lilja 2011, s.33). I april 2013 invigdes handelsplatsen Hornstull med cirka 40 nya butiker (Bonnier Fastigheter u.å.) och stadsdelen är aktuell i både svensk och internationell media. I år, 2014, kallar tidningen Financial Times Södermalm för ett alternativt resmål till Williamsburg i Brooklyn eller Shoreditch i London (Travel 2014). Det här arbetet syftar till att förstå vilka förutsättningar Hornstull hade för att en social uppgradering skulle kunna ske.

¹ Alexander Ståhle, landskapsarkitekt, telefonintervju den 10 april 2014.

2014-07-09

Emma Ask & Hannah Marschall

Hornstull ligger inom den streckade linjen och cirkeln markerar det avgränsade området. ©Lantmäteriet, i2012/901. Skala: 1: 15000.

Bakgrund

Platsbeskrivning Hornstull

Följande stycke baseras på BRF Bulten (2014) om inget annat anges. Bostadsrättsföreningen för kvarter Bulten redogör på sin hemsida (2014) för Hornstulls historia. De beskriver att den del av Södermalm som idag utgör Hornstull, under 1400-talet präglades av ett stort tegelbruk. Tobaksodlingar och äppelträd mot vattnet bidrog till en lantlig karaktär. Hornstull blev en officiell stadstull först på 1600-talet och på 1800-talet fylldes stadsdelen av verkstäder, fabriker och varv. Det slamrade från råoljemotorer och sprittunnor ända fram till början på 1900-talet. Under den här tiden etablerades båtklubbar runt sundet, som än idag finns kvar. Hornstull blev mer eftertraktat och lättillgängligt när Västerbron byggdes år 1935. Fabrikerna började under den här tiden ersättas av butiker, kontor, restauranger, biografier och mer moderna bostäder (BRF Bulten 2014).

Bilden visar Hornstull och Hornsgatan på spårvagnarnas tid, cirka 1950. Fotograf: Okänd. Tagen från Wikimedia Commons.

Bostadsrättsföreningen för Hornstulls Strand 1 skriver på sin hemsida (2010) att platsen där de två trafikerade gatorna Långholmsgatan och Hornsgatan möts länge har varit en knutpunkt med spårvagn och buss. Vidare beskriver bostadsrättsföreningen att spårvagnen kompletterades år 1964 av tunnelbanans röda linje, då Hornstulls tunnelbanestation byggdes. Intill Hornsgatan ligger Högalidsparken (BRF Bulten 2014) och Hornstull angränsar även till grönområdet Tantolunden (BRF Hornstulls strand 1 2010).

Arkitekturen kring Hornstulls tunnelbanestation består till övervägande del av hus ifrån 1960-, 70- och 80-tal.² Många hus var i dåligt skick och därför genomfördes flera rivningar i området under perioden 1960- till 80-talet.³ Stockholms stads (2013) statistik för Norra Högalid, församlingen som Hornstull tillhör, från december 2013 visar att majoritet av befolkningen är mellan 25-35 år. Vidare visar statistiken att det år 2012 här fanns 5299 ettor och 2469 tvåor vilket tillsammans utgör 82 procent av hela beståndet, utav dessa var 59 procent av bostäderna bostadsrätter och 41 procent utgjorde hyresrätter varav 4 procent var i allmännyttan. 1990 utgjorde bostadsrätterna 23 procent av beståndet, hyresrätterna 61 procent och allmännyttan 16 procent (Stockholms Stad 2013). Andelen invånare med en årsinkomst under 159 tkr har minskat från 37 % till 22 % och andelen med en årsinkomst över 500 tkr har ökat från 4 till 14 % mellan åren 2000-2013 (Statistik Stockholm 2013b).

I tidningen New York Times beskrevs nyligen området som att ha gått från sunkigt till att nu anses trendigt (Williams 2013). Vidare beskriver tidningen att Hornstull tidigare har haft ett dåligt rykte vilket ligger bakom stadsdelens öknamn Knivsöder, som används i folkmun och refererar till en relativt hög brottslighet (Williams 2013).

I en av de nedgångna lokalerna vid vattnet, öppnade 2004 gatumarknaden STREET (Drömgården 2014). STREET öppnade möjligheter för andra verksamheter och lokala initiativ, så som den årliga återvinningsdagen, båtklubbarnas dag och Hornstulls sommarmarknad vid vattnet (BRF Bulten 2014).

Ingången till gallerian Hornstull. Foto: Hannah Marschall, 2014-05-28

² Anna Hjerling, arkitekt baserad i Hornstull, telefonintervju den 5 maj 2014.

³ Anna Hjerling, arkitekt baserad i Hornstull, telefonintervju den 5 maj 2014.

2014-07-09

Emma Ask & Hannah Marschall

I maj år 2013 invigdes handelsplatsen och gallerian Hornstull med 30 butiker och 10 restauranger (Bonnier Fastigheter u.å.). Värdet på en enrumslägenhet i närheten av gallerian steg med 550 000kr mellan åren 2011 och 2013.⁴

Finansborgarrådet Sten Nordin säger i ett uttalande (Shevchenko Sandin 2011) att uppförandet av gallerian, med restauranger och en modernisering av tunnelbanestationen, skulle skapa ett mer attraktivt Hornstull. Inför byggnationen sa Nordin att det i gallerian även planerades för mindre lokaler som skulle rikta sig till småföretagare, vilka inte representerades i de stora kedjorna. Med grund i Elisabeth Liljas forskning om att städer marknadsför och profilerar sig med bland annat ett utbud av caféer, restauranger och butiker, anses verksamma på platsen utgöra en central roll i processen (Lilja 2011, s.33). Näringsidkarnas perspektiv på gentrifiering är således av betydelse.

Syfte

Syftet med det här arbetet är att genom en fallstudie av Hornstull i Stockholm undersöka fysiska och sociala faktorer av gentrifiering ur ett näringsidkar-perspektiv. För att förstå gentrifieringsprocessen används Brooklyn i New York som ett internationellt exempel. Vi formulerade utifrån syftet två frågeställningar:

- » Vilka fysiska och sociala förutsättningar har Hornstull haft för att gentrifieras?
- » Vilka effekter har gentrifieringen haft på Hornstulls fysiska och sociala miljö?

Avgränsning

Geografiskt begränsas undersökningen till stadsdelen Hornstull i Stockholm. Fokus läggs på kvarter Bulten, Hornsbruksgatan och strandpromenaden då de har ett centralt läge i stadsdelen, markerat i kartan på sidan 7. Upprustningen har främst skett här i anslutning till tunnelbanestationen. Vidare fokuserar undersökningen på vilka förutsättningar, fysiska och sociala, som legat till grund för förändringen.

Tematiskt avgränsas studien till att beskriva gentrifiering utifrån de lokala näringsidkarnas perspektiv, som är ett av flera perspektiv på gentrifiering. De verksammas perspektiv valdes då de anses utgöra en central roll i processen, med grund i Liljas resonemang att städer marknadsför och profilerar sig med bland annat ett utbud av caféer, restauranger och butiker (Lilja 2011, s.33). Näringsidkarperspektivet kompletterar ett tidigare kandidatarbete, *Gentrifiering och platsidentitet vid Hornstull: En studie av två bostadshus på Hornsgatan*, som skrivits utifrån ett boendeperspektiv.

Arbetet kommer beskriva en förändring över tid, som avgränsas till att undersökas platsens fysiska och sociala aspekter. Tidsmässigt begränsas undersökningen till året 2013 då gallerian uppfördes och tunnelbanestationen moderniserades. För att förstå gentrifieringen av Hornstull som en process söks information om Hornstulls historia med särskilt fokus på tiden efter 1990.

⁴ Boende i Hornstull, e-postkonversation den 14 april 2014.

Inzoomad karta av Hornstull. 1 visar Kv Bulten, 2 Hornsbruksgatan och 3 strandpromenaden. ©Lantmäteriet, i2012/901. Skala: 1: 2000.

Begreppsprecisering

De utvalda begreppen är ord, som kan uppfattas olika. En misstolkning kan således påverka förståelsen av uppsatsens innehåll. I uppsatsen kommer begreppen enbart att användas med den betydelse som definieras i det här avsnittet.

Urban livsstil

Med urban livsstil menas att ett specifikt konsumtionsmönster uttrycker samhörighet med en viss stil och plats i det urbana rummet, enligt Liljas definition (2011, s.171).

Segregation

Begreppet segregation betyder, enligt Boverkets (2007) beskrivning, att befolkningsgrupper är fördelade vad gäller bostäder efter egenskaper som till exempel samhällsklass eller etnisk tillhörighet.

Homogenisering

Med homogenisering menar vi i uppsatsen effekten av gentrifieringsprocessen som innebär en minskad variation av människor och konsumtionsutbud.

Social housing

Social housing innebär att bostäder hyrs ut med lägre hyror till de människor som har störst behov och har svårt att klara sina boendekostnader. Normalt sett är det kommunen och ideella föreningar som tillhandahåller social housing (Shelter 2014).

2014-07-09

Emma Ask & Hannah Marschall

Fysiska faktorer

Med begreppet fysiska faktorer syftar vi i uppsatsen till näringsidkarnas upplevda förändring av Hornstulls byggda miljö och värdestegringar i stadsdelen.

Sociala faktorer

Med begreppet sociala faktorer syftar vi i uppsatsen till näringsidkarnas upplevda förändring av Hornstulls sociala sammansättning med nya människor på platsen.

Läsdisposition

Metodkapitlet beskriver och motiverar genomförandet av litteratursökning och intervjuer. Den ämnesmässiga bakgrunden redogör för begreppet gentrifiering och teorier kring fysiska och sociala faktorer. Även möjliga effekter av processen förklaras, samt lösningar på negativa sådana. Gentrifieringen av stadsdelen Brooklyn i New York beskrivs för en senare jämförelse mellan processen där och i Hornstull.

Kapitlet efter den ämnesmässiga bakgrunden redogör för egna resultat utifrån intervjuer. Resultaten är uppdelade mellan intervjuer med sakkunniga och näringsidkare. Informationen är fristående från teorier.

I diskussionen analyseras resultat ifrån intervjustudien genom koppling till beskrivna teorier. Utifrån analysen görs sammanfattande slutsatser där det viktigaste i fallstudien lyfts fram. Det avslutas med en metoddiskussion, källkritik och förslag på framtida forskning.

Metod och genomförande

Arbetet är en form av fallstudie där gentrifieringsprocessen i Hornstull undersöks. Rolf Johansson (2000) menar att en fallstudie ger en möjlighet att förklara och bättre förstå ett komplext fenomen i sitt sammanhang. Med den beskrivningen av en fallstudie bedömde vi metoden som lämplig då vi tolkar gentrifiering som en komplex företeelse. Enligt Johansson (2000) kan en fallstudie ha olika dimensioner. Vid formulering av syfte och frågeställning antog vi att arbetet skulle beskriva en förändring över tid. Vi ville undersöka platsens fysiska faktorer samt dess sociala miljö, vilket var förutsättningarna till bedömningen av fallstudie som lämplig metod. Enligt Johansson (2000) delar Miles & Huberman in fallstudierna i att vara tidsmässiga, rumsliga eller sociala och som Merriam (1994, s.9) beskriver, medger fallstudien närhet till situationen där fokus är på förloppet snarare än resultat, på att utforska snarare än att bevisa. Eftersom vi ville både undersöka teorier och genomföra intervjuer i vår studie valde vi att göra en fallstudie, då den enligt Johansson innefattar en mångfald av metoder.

Vi saknade en djupare kunskap om Hornstull och besökte därför platsen inför kommande intervjuer. Kvalitativa intervjuer utgjorde primärdata och genomfördes med syfte att få en djupare förståelse för förändringen i Hornstull. Litteratursökningen var förberedande och utgjorde sekundärdata, för att förstå gentrifiering som begrepp samt processen internationellt och i Stockholm.

Sekundärdata

Under den förberedande litteratursökningen söktes information i form av vetenskapliga artiklar via internetbaserade Google Scholar och Primus. Sökmotorerna användes för ett internationellt sökresultat. Sökord som användes var: gentrification + urban planning. Information om Hornstull söktes även via Google med sökorden: gentrifiering + Hornstull + social uppgradering. De träffar vi fick ledde till dagstidningar och lokaltidningar. Tryckta källor har sökts via bibliotekskatalogen Libris med sökorden gentrifiering/gentrification och stadsbyggnad/urban planning. Under litteratursökningen har ett strategiskt urval av böcker och artiklar gjorts med hänsyn till deras relevans för undersökningen.

Elisabeth Liljas och Alexander Ståhles forskning har nationella perspektiv med fokus på Stockholm. Liljas bok *Den Segregerade staden* har använts som huvudkälla då hennes forskning baseras på Södermalm och är aktuell, gavs ut 2011. I boken refererar Lilja bland annat till Sharon Zukin, urbansociolog vid Brooklyns Universitet. Zukins bok *Den nakna staden* lästes för att djupare förstå kopplingen mellan Brooklyn och Södermalm. Vid sökning av relevant litteratur återkom urbanforskaren Jane Jacobs teorier som referenser och därför lästes hennes bok *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Delar *Cities of the Creative Class* skriven av urbansociologen Richard Florida lästes då den refererades till under litteratursökningen.

Primärdata

Eftersom gentrifiering är ett komplext ämne som tar sig uttryck på olika sätt i olika städer, valdes en kvalitativ intervju metod för att, enligt Granvik, få plats-specifik information⁵ om just Hornstulls förutsättningar. Intervjuer gjordes med sex näringsidkare i området. Förutom intervjuer med näringsidkare, intervjuades tre respondenter verksamma inom planering och stadsbyggnad. Valet att intervju sakkunniga gjordes med förhoppning om att informationen skulle verka som en länk mellan teorier om gentrifiering i världen och näringsidkarnas åsikter om förändringen av Hornstull. Då majoriteten av den litteratur vi läst är skriven av sociologer, ville vi komplettera med yrkesrelevant information. Vi intervjuade tre personer då de har olika yrkesroller, vilket kunde tänkas bidra med tre olika perspektiv på gentrifiering och således ge oss en djupare förståelse för det komplexa fenomenet.

I undersökningen har en blandning av semistrukturerad och ostrukturerad intervjueteknik använts. Intervjuerna har inletts med ett övergripande frågeområde för att möjliggöra oväntade infallsvinklar⁶. Intervjuerna gjordes under april och maj 2014.

Utifrån vår frågeställning formulerades intervjufrågor av det öppna slaget. Enligt Häger definieras öppna frågor av att de börjar med något av frågeorden Vad? Hur? Varför? (Häger 2007, s.60-62). Den här typen av frågor användes för att få beskrivande svar och för att, enligt Hägers beskrivning, inte låsa in respondenterna i fasta frågor. Vi ville upptäcka snarare än att anta ett svarsmönster. De öppna frågorna följdes upp av följdfrågor som Hur menar du? När upplevde du detta? Vad ledde detta till? Vi gjorde kompletterande intervjuer med en boende

⁵ Madeleine Granvik, föreläsning den 3 april 2014.

⁶ Madeleine Granvik, föreläsning den 3 april 2014.

och en arkitekt för att bekräfta specifik information som värdestegringar och arkitekturen i stadsdelen.

Intervjuer med näringsidkare

Sex näringsidkare med olika typer av verksamhet i Hornstull intervjuades. Eftersom studien visar en förändring över tid, valdes respondenterna beroende på hur länge de verkat på platsen. Olika sorters verksamheter valdes med förhoppning om att täcka in en större diversitet av människor och olika synsätt. Respondenterna kontaktades på plats och intervjuades omgående. Vi inledde intervjuerna med att berätta att vi är landskapsarkitektstudenter som skriver en kandidat-uppsats om Hornstull. I ett fall planerades ett möte till följande dag och en intervju gjordes via telefon. Intervjuerna gjordes tillsammans, där en antecknade och en ställde frågor. Intervjuerna pågick i cirka 15 minuter, förutom en som varade i 25 minuter. Den längre intervjun spelades in då respondenten inledningsvis berättade att hen hade mycket att säga om ämnet.

Intervjufrågorna varierade beroende på hur länge respondenten varit verksam i Hornstull, då de som varit där en längre tid kunde svara på frågor om förändringen. De två som etablerat sig på platsen det senaste året fick istället frågan om varför de valt att etablera sig i området. Intervjupersonerna är verksamma inom det avgränsade området (se karta s.6). Samtliga personer intervjuades den 22 april, förutom Frisören som intervjuades den 23 april. Nedan redogörs för hur näringsidkarna benämns i uppsatsen, samt hur länge de verkat på platsen.

<i>Frisören</i>	Boende i Hornstull sedan 1992, driver frisörsalong i stadsdelen sedan 2002.
<i>Bagaren</i>	Driver ett familjeägt bageri i Hornstull sedan 13 år, bageriet har funnits på platsen sedan 33 år tillbaka.
<i>Florist 1</i>	Butiken har funnits på platsen i 20 år, intervjupersonen har varit verksam i tre år.
<i>Florist 2</i>	Hen har varit verksam i cirka 15 år. Blomsteraffären har funnits i stadsdelen i cirka 50 år.
<i>Restaurang-ägaren</i>	Restaurangen har funnits i Hornstull i ett år.
<i>Klubb-ägaren</i>	Klubben har funnits i stadsdelen i cirka ett år.

Intervjufrågor:

- » Vad har ni upplevt för förändring?
- » Varför valde ni att etablera er i Hornstull?
- » Hur skulle du beskriva Hornstulls karaktär?

Intervjuer med sakkunniga

De sakkunniga kontaktades via mail där syftet med uppsatsen förklarades. Förutom att läsa tryckt litteratur med Alexander Ståhle, landskapsarkitekt, professor i stadsbyggnad och VD för Space Scape, intervjuades han via telefon. Vi ansåg det lämpligt att intervju Ståhle i samband med litteratursökningen för att få en fördjupad kunskap om hur gentrifiering kan ta sig i uttryck i Sverige. Ståhle har uttalat sig om gentrifiering specifikt på Södermalm och inför intervjun lästes Ståhles artikel i Arkitekten *Social uppgradering möter motstånd*. Intervjun gjordes den 10 april 2014 och varade i 15 minuter, där en person ställde frågor och en

person antecknade. Ett ytterligare mål med den förberedande intervjun var att få tips om relevant litteratur för att vidare kunna fördjupa oss inom ämnet.

En intervju gjordes på Stockholms Stadsbyggnadskontor med Max Goldstein, planeringsarkitekt involverad i flera projekt i Stockholm däribland Hornsbruksgatan. Intervjun var likt ett samtal, där öppna frågor ställdes angående gentrifiering i Stockholm, Hornstull och om Stadsbyggnadskontorets roll. Följdfrågor ställdes för att specificera svar samt för att leda samtalet vidare. Intervjun, som ägde rum den 23 april 2014, varade i cirka 40 minuter och spelades in.

Camilo Calderon, doktor i landskapsplanering med fokus på planering och design av offentliga miljöer, intervjuades i slutet av studien. Intervjun ägde rum den 8 maj och kan beskrivas som ett samtal, som varade i cirka 35 minuter. Calderon är verksam på institutionen för Stad och Land, SLU och är bosatt i Stockholm. Då Calderon har föreläst om gentrifiering under landskapsarkitektutbildningen intervjuades han med anledning av ämnet både internationellt och med fokus på Stockholm/Hornstull.

Intervjufrågor:

- » Vad i Hornstull kan ses som förutsättningar till att den sociala uppgraderingen skulle kunna ske?
- » Vad ser ni som effekter av gentrifiering?
- » Hur kan man arbeta med effekterna?

Genomförande och bearbetning av intervjuer

Förda anteckningar skrevs rent direkt efter genomförd intervju. Inspelade intervjuer skrevs över till text dagen efter. Materialet sammanställdes i en resultatdel och de för frågeställningen relevanta svaren diskuterades. Svar på frågan - Vad har ni sett för förändring? delades upp i vad som innefattades i begreppsdefinitionen av fysiska eller sociala faktorer.

Ämnesmässig bakgrund

Kapitlet visar resultat från litteraturstudien och syftar till att ge en förståelse för ämnet gentrifiering. Teorier kring processen med dess bakomliggande faktorer, effekter och eventuella lösningar beskrivs. Bakgrunden utgör grund för fallstudien av Hornstull.

Fenomenet gentrifiering

Ordet gentrifiering kommer från engelskans ”gentry”, som är ett uttryck för överklass som inte är adlig (Lilja 2011, s.28). Begreppet myntades av den brittiska sociologen Ruth Glass i början av 1960-talet och grundar sig i en process Glass iakttog i centrala London där nedgångna arbetarklassområden togs över av den övre medelklassen (Lilja 2011, s.28).

Elisabeth Lilja (2011, s.28), urbansociolog, menar att gentrifiering kan förklaras utifrån två huvudspår, där det första är rent ekonomiskt och beskriver den så kallade rantegapsteorin med fokus på ett områdes reella och potentiella värde. En stor värdeskillnad och därmed en vinstmöjlighet kan vara en anledning till att ett område börjar gentrifieras, skriver hon. Vidare beskriver Lilja att det andra hu-

2014-07-09

Emma Ask & Hannah Marschall

vudspåret fokuserar på den sociala dimensionen och på framträdandet av en ny klass, den nya klassen har specifika preferenser som den menar finns i ett visst område (Lilja 2011, s.28).

Följande stycke baseras på Lilja (2011, s.29) om inget annat anges. Lilja (2011) menar att gentrifieringsprocessen utifrån de två huvudspåren kan delas in i fyra faser. Hon beskriver att fas ett startar med att en grupp människor, som ofta består av konstnärer, artister, arkitekter och fler yrkesgrupper verksamma inom design och formgivning, flyttar till en plats och renoverar fastigheter för sitt eget boende. I fas två anländer fler människor till platsen, också de för ett eget boende. Här startar en viss marknadsföring av området. I fas tre riktas mer uppmärksamhet mot området och det sker en allmän upprustning av området med fler renoveringar och såväl fastighetspriserna som omflyttningen av människor ökar. De som anländer nu ser boendet både som en plats att bo på och som en investering. Det kan i denna fas uppstå motsättningar mellan redan boende och anländande. I den fjärde och sista fasen kan en stor del av fastigheterna ses som gentrifierade. Medelklassen fortsätter att flytta till platsen och inom denna grupp människor är det nu fler som arbetar inom ekonomi eller administration än tidigare. Kommersiella aktiviteter finns nu på platsen och pris- och hyreshöjningar startar. Nu finns på platsen inte bara hyresrätter utan även bostadsrätter (Lilja 2011, s.29).

Sharon Zukin skriver i sin bok *Den nakna staden* (2010) om gentrifieringsprocessen i New York, där hon sammanfattar hennes syn på fenomenet följande:

"Jag ser det som en bred reurbaniseringsprocess, med förändringar som minskar gamla branschars inflytande och vidgar det utrymme som ockuperas av medelklassmän och – kvinnor och deras preferenser och intressen i stadens mix och skapar inte bara ekonomisk splittring utan också en kulturell barriär mellan rik och fattig, ung och gammal. Det är det som händer när en stad förlorar sin själ."

(Zukin 2010, s.28)

Alexander Ståhle⁷ menar att gentrifiering inte enbart kan ses som negativ utan att processen faktiskt grundar sig i att staden växer och att människor får det bättre. Han framhåller att en medvetenhet om de goda effekterna också är viktig.

Fysiska faktorer bakom gentrifiering

Lilja (2011, s.179) menar att stadens arkitektur och offentliga platser ingår i en identitetsskapande process. Den fysiska miljön har stor betydelse för människors sociala förankring och för hur individer skapar sin identitet i den vardagliga miljön (Lilja 2011, ss.173-174).

Byggd miljö

Enligt Jane Jacobs (2004), urbanforskare, är äldre byggnader en av förutsättningarna för mångfald i en stad. Men hon betonar att det inte nödvändigtvis behöver vara de historiska äldre byggnaderna utan också de ordinära och billiga husen:

⁷ Alexander Ståhle, landskapsarkitekt, telefonintervju den 10 april 2014.

"Städerna har ett så starkt behov av gamla hus att det antagligen är omöjligt för livaktiga gator och stadsdelar att växa utan dem. Med gamla hus menar jag inte historiska byggnader, inte gamla hus som är omsorgsfullt och dyrbart restaurerade – även om de är värdefulla ingredienser – utan också rejält med vanliga, ordinarie, billiga gamla hus, inklusive en del slitna gamla hus."

(Jacobs 2004, s.215)

Vidare menar Jacobs (2004) att varierande åldrar på husen bidrar till att boendekostnaderna och de boendes smak blir mer varierande, vilket i sin tur bidrar till en ökad mångfald på platsen. En stadsdel som bara innehåller nyproducerade lokaler begränsar företagen som kan finnas där till de som har råd med de höga kostnaderna. Affärs- och restaurangkedjor finns i regel i nya byggnader medan ateljéer, antikaffärer och kvarterskrogar finns i gamla byggnader. Enligt Jacobs (2004, s.223) är en förutsättning för att verksamheter ska ha kunnat börja i liten skala att det har funnits billiga lokaler på rätt plats i staden. Jacobs menar att det har lett till att de har blivit en viktig ekonomisk tillgång i staden.

Värdestegring

Främsta drivkraft bakom gentrifiering är enligt Lilja (2011) värdestegringar. Lilja menar att de delvis skapas genom att hyresrätter omvandlas till bostadsrätter, vilket i sin tur kan leda till undanträngning av människor. Det kan även renoveringar göra då de ses som ett giltigt skäl för hyreshöjning, enligt Lilja (2011, s.160). Ståhle⁸ menar att någon form av värdeökning på marken sker överallt i en växande stad. Områden som tidigare ansetts ligga utanför staden, blir plötsligt centrala när staden växer, anser Goldstein⁹. Ståhle¹⁰ beskriver att när det byggs mer ökar markens värde, det kan bli mer värdefullt och därmed dyrare att bo där. Förutom den generella processen finns det områden som tar ett så kallat skutt i utvecklingen och enligt Ståhle måste det finnas grundläggande kvaliteter i ett sådant område, de här skutten kan inte ske var som helst. Han menar att gentrifieringen kan få extra fart om det finns lokaler med låg hyra då konstnärs- och kulturpersoner ofta etablerar sina verksamheter där. Det menar Ståhle i sin tur lockar restaurangliv och startar processen.

Faktorer bakom etablering av verksamhet

Zukin (2010) beskriver hur ett gentrifierat områdes nya butiksägare ofta är nyinflyttade invånare som upptäcker ett behov på platsen, exempelvis ser de avsaknaden av en välsorterad tidningsaffär eller ett bra kafé. Zukin berättar hur en butiksägare som flyttat till Williamsburg på 1990-talet sagt att hen tidigt insåg att området höll på att förändras och visste att något som saknades var en bra vinaffär (Zukin 2010 s.40).

Vidare menar Zukin (2010) att en annan anledning för butiksägare att etablera sig i ett gentrifierat område är när de ser ekonomiska möjligheter. Ofta ingår den andra gruppen nya butiksägare i den så kallade andra vågen och är inte själva boende i området, enligt Zukin. Hon menar att de ofta redan har öppnat butiker i fler gentrifierade områden (Zukin 2010, s.40).

⁸ Alexander Ståhle, landskapsarkitekt, telefonintervju den 10 april 2014.

⁹ Max Goldstein, intervju den 23 april 2014.

¹⁰ Alexander Ståhle, landskapsarkitekt, telefonintervju den 10 april 2014.

Sociala faktorer bakom gentrifiering

Enligt Lilja (2011, s.36) får en stadsdel i stor utsträckning sin identitet av sociala aktiviteter och den mänskliga interaktion som förknippas med platsen. Lilja säger att platsens rykte och karaktär till stor del bidrar till ett områdes förmåga att attrahera nya människor.

Social sammansättning

Florida (2001) menar att en stads sociala sammansättning är viktig och en drivande faktor i en stads utveckling, då en inkluderande och socialt diversifierad stadsdel med kreativa invånare är eftertraktad. Stadens kreativa invånare, den kreativa samhällsklassen, beskriver Florida som bland annat yrkesverksamma konstnärer, artister, arkitekter och designers. Florida menar att var människor väljer att bosätta sig inte längre bara beror på var jobben finns, utan om att platser upplevs inkluderande och diversifierade (Florida 2001, ss.33-34).

Florida (2001) har genomfört forskning med fokusgrupper i Pittsburg, USA där forskare vid Carneige Mellon University undersökte vad framgångsrika människor, sådana med kandidatexamen eller högre, eftertraktar. Resultatet visade att faktorer som en hög andel unga människor, ett brett utbud av utomhusaktiviteter, en pulserande musikscen och en livsstil som är "youth-friendly" och som stödjer diversitet spelade stor roll (Florida 2001, ss.82-83).

Urban livsstil

Lilja (2011, s.34) menar att staden har en social karaktär där profilstarka miljöer attraherar människor med en urban livsstil. I likhet med att utflyttningen från miljonprogramområden sammanföll med den så kallade gröna vågen, beror dagens återflyttning till innerstäderna delvis på önskan om den urbana livsstilen (Lilja 2011, s.150). Lilja (2011, s.175) menar att innerstadens attraktivitet grundas i att det i staden finns maximala möjligheter att realisera livsstilen genom att ta del av kultur, nöjen och shopping.

De nya formerna av stadsliv kännetecknas, enligt Lilja (2011, s.176), framför allt av ett visst konsumtionsmönster hos den växande gruppen höginkomsttagare. Förutom det menar Lilja (2011, s.171) framförallt är högutbildade personer som dras till platser där ett stort utbud av konsumtionstjänster som kaféer, barer, museer och specialbutiker erbjuds. Människor som identifierar sig med platsens karaktär kan på sociala mötesplatser, som exempelvis barer och kaféer, i området träffa andra med liknande intressen och värderingar (Lilja 2011, s.36). Vidare menar Lilja att kultur kopplas samman med kommersiella aktiviteter, som exempelvis shoppingcenter. Allt fler städer marknadsför sig med hänvisning till utbudet av konst, mat, mode, teater och musik (Lilja 2011, s.33).

Effekter

I huvudsak redogörs nedan för de negativa effekterna av gentrifiering, minskad mångfald och social undanträngning. Människor som dras till områden vars karaktär överensstämmer med deras livsstil, kan uppleva gentrifiering positivt (Lilja 2011, s.183).

Minskad mångfald

Enligt Jacobs teorier (2004) uppstår mångfald på en plats ur ekonomiska möjligheter där en tillväxt av mångfald efter en viss tid kommer leda till att nytillskott-

ten börjar konkurrera med den rådande mångfalden. Det gäller att bekämpa allt för många kopior av verksamheter på samma plats, menar Jacobs, för att upprätthålla en plats mångfald. Verksamheterna bör då styras till andra platser, där de inte blir kopior utan istället värdefulla tillskott (Jacobs 2004, s.280). Vidare kommenterar Zukin (2010, s.48) att den autentiska urbana upplevelsen kommer att gå förlorad om stadens alla kvarter görs om med butikskedjor och moderna hus.

Lilja (2011, s.155) beskriver hur nya näringar lockas av en integrerad och varierad urban miljö, som ibland även är en förutsättning för deras etablering. Jacobs (2004) beskriver hur processen bara uppstår i väl fungerande områden. Hon uttrycker det som att den självdestruktiva effekten är att den trevliga kullen blir förstörd av sina nybyggare genom själva bebyggandet (Jacobs 2004, s.279).

Social undanträngning

Jacobs (2004, s.278) beskriver att det redan i 1960-talets amerikanska städer handlade om vem som kunde och ville betala mest för minst yta, det var oftast barnlösa människor vilket ledde till effekten att familjer trängdes undan. Liljas forskning (2011) säger att även framväxten av de nya näringarna i stadskärnorna kopplas till gentrifieringsprocessen då deras etablering kan leda till undanträngnings-effekter och därmed understödja segregation (Lilja 2011, s.155). De företag som inte har råd att vara kvar trängs undan (Lilja 2011, s.279).

Lilja (2011) beskriver hur gentrifieringsprocessen har lett till att innerstadens invånare blir allt mer lika varandra (2011, s.42), på så sätt att människor dras till stadsdelar vars karaktär överensstämmer med den egna livsstilen och självbilden (2011, s.183). Den ökade homogeniseringen innebär såväl ålder som utbildningsnivå och inkomst vilket leder till en ökad grad av socioekonomisk homogenitet (Lilja 2011, s.42). Lilja (2011, s.184) anser att tendenserna strider mot stadens idé, som sägs vara integration och mångfald.

Lilja (2011) menar att ett områdes homogena karaktär kan verka delvis positivt på den sociala förankringen, då den står för en likhet mellan människors egenskaper men de människor och grupper som inte överensstämmer med karaktären tenderar att uteslutas. När människor med vissa förutsättningar attraheras till ett gentrifierat område, lämnar de ett annat (Lilja 2011, ss.183-184). Lilja menar att den negativa effekten blir att koncentrationer av homogena grupper kan leda till minskade kontakter mellan olika samhällsklasser. Vidare menar Lilja (2011, ss.183-184), att det i förlängningen kan bidra till att identiteter och kulturer utvecklas separerade från varandra.

Konsumtion har, enligt Lilja (2011, s.26), blivit en stor del av människors men även städens identitet. Vidare menar Lilja att människor idag betalar ett högt pris för att få tillgång till stadens utbud (2011, s.33). Enligt Lilja är det efterfrågan på den autentiska staden som har medfört högre fastighetspriser och hyror. Den högre efterfrågan på det genuina stadslivet har bidragit till att tränga ut både de äldre verksamheterna i staden och dess gamla invånare (Lilja 2011, s.161). En konsekvens av den nya urbana livsstilen, menar Lilja (2011, s.176), är att social segregation och skillnader i inkomstfördelning fördjupas.

Teorier kring lösningar på negativa effekter

Zukin (2010) förklarar att Jane Jacobs mål att bevara den byggda miljön uppmuntrar till blandade funktioner och en mångfald i staden, men inte nödvändigt-

2014-07-09

Emma Ask & Hannah Marschall

vis till en blandad befolkning. Vidare menar Zukin att det krävs bevarande av låga hyror för kommersiella fastigheter för att förhindra att de försvinner (Zukin 2010, s. 47). Zukin talar om byggd miljö och belyser risken att autentiska platser går förlorade:

"Om vi inte tar itu med frågan om vad vi redan har förlorat, hur vi förlorade det och vilka alternativa ägandeformer som skulle kunna krävas för att bevara det, riskerar vi att förstöra de autentiska urbana platser som finns kvar."

(Zukin 2010, s.48)

Som lösning på gentrifieringsproblem talas det i Sverige, enligt Ståhle (2013), ofta om blandade upplåtelseformer. Han är dock kritisk och menar att det troligtvis inte gör någon skillnad, då nya hyresrätter och bostadsrätter kan ha lika hög månadskostnad. Han menar att gamla hyresrätter kanske bara tillfälligt har bromsat upp gentrifieringsprocessen i innerstäderna. Enligt Ståhle kan någon slags social housing verka för en mer blandad befolkning, särskilt i välbärgade områden (Ståhle 2013).

Efterkrigstidens stadsplanering skapade avgränsade stadsdelar, där förorter och bostadsområden byggts ut separerade från tidigare bebyggelse (Lilja 2011, s.23). Lilja (2011) menar att den här så kallade ö-planeringen har skapat en delad och segregerad stad, där segregationen har byggts in i den fysiska strukturen. Områdena har olika fysiska och sociala karaktärer och en in- och utflyttning har förstärkt segregationen (Lilja 2011, s.23). Genom att sprida ut centraliteten i staden och koppla samman stadsdelar med nya gator, menar Ståhle (2013) att strategin rumslig integration kan motverka segregation.

I en artikel (2011) där Ståhle intervjuas, uttrycker han att det negativa med gentrifiering kanske kan dämpas om politikerna förstår trenden och därmed kan gynna den i positiv anda. Fastighetsägare på lokal nivå skulle exempelvis kunna ha möjlighet att organisera sig. Ståhle säger att nya studier visar att det kan vara lönsamt för fastighetsägare att ge hyresrabatter till vissa verksamheter (Cornell 2011).

Gentrifieringen av Brooklyn

Brooklyn är en av New Yorks fem stadsdelar, belägen söder om Manhattan och omfattar den sydvästra delen av Long Island (NE 2014). Brooklyn ses internationellt som ett typiskt exempel på en gentrifierad stadsdel¹¹ och förändringen beskrivs av Zukin i hennes bok *Naken Stad* (2010). Brooklyn hade under större delen av 1900-talet ett dåligt rykte och de som kunde flyttade därifrån (Zukin 2010, s.60). Stadsdelens gamla rykte, slitet och ruffigt, förändrades dock under 1990-talet till hippt och coolt (Zukin 2010, s.52).

Williamsburg är ett område i norra Brooklyn och beskrivs av Zukin (2010) som det som gjort hela Brooklyn trendigt. Det är Brooklyns kulturproduktion som har gett stadsdelen dess nya image och i Williamsburg har kulturproduktionen varit centrerad (Zukin 2010, ss.57,60). Williamsburg var det mest industritäta området i Brooklyn och sågs av den anledningen som det minst attraktiva för gentrifierare och byggherrar (Zukin 2010, s.64). När Brooklyns industrier dog i

¹¹ Alexander Ståhle, landskapsarkitekt, telefonintervju den 10 april 2014.

början av 1960-talet tömdes områdets lagerlokaler (Zukin 2010, s.64). Jacobs teorier säger att gamla byggnader med låga hyror verkar som inkubatorer för nya aktiviteter (Zukin 2010, s.60). I Williamsburg ökade under 1990-talet antalet invånare verksamma inom kreativa yrken. De var konstnärer, författare, grafiska formgivare och medieproducenter och utgjorde tjugo procent av invånarna (Zukin 2010, s.65).

Att de gamla byggnaderna har bidragit till Williamsburgs förvandling, bekräftar Zukin (2010, s.60), men hon har i sin forskning också fokuserat på hur de nya entreprenörerna med sitt sociala, kulturella och ekonomiska kapital har förändrat Williamsburg. Zukin menar att stadsdelens nya image som hipp inte skulle ha fungerat om det inte vore för de kreativa människorna, som efter en tidigare utflyttningstrend istället började flytta till Brooklyn. Zukin beskriver att området nu är en plats för alternativ musik och konst med utbud av trendiga restauranger. Zukin (2010, s.60) menar att den här processen, tillsammans med gentrifiering i andra områden, förändrade hela Brooklyns image.

När Zukin (2010, s.76) talar om Williamsburg, nämner hon hur området beskrivs som "ruffigt". Hon förklarar hur begreppet under 1970-talet var mediernas kodord för äldre städers sociala problem och estetiska förfall (Zukin 2010, s.76) men idag används i media för att beskriva en synergi mellan alternativa kulturformer och kreativ energi. Att ett område är "ruffigt" kan idag därför ses som en drivkraft, snarare än en motkraft, till städers tillväxt (Zukin 2010, s.78).

Utbyggnaden av Brooklyn har bland annat förändrat stadsdelen på så sätt att kriminaliteten har minskat dramatiskt samt att där nu bor medelklassmänniskor som tidigare aldrig skulle vistas i stadsdelen (Zukin 2010, s.86-87). När Zukin förklarar dagens föreställning om Brooklyn, berättar hon om hur dagens gentrifierare säger sig beundra Brooklyns gamla autenticitet men att de har skapat en helt annan föreställning som istället speglar deras eget ursprung (Zukin 2010, ss.86-87).

Gentrifieringen av Södermalm

Lilja (2011) menar att Stockholm idag är en segregerad stad där klyftorna mellan rika och fattiga stadsdelar ökar. I Stockholm har gentrifieringen tagit sig uttryck på så sätt att samhällets mer välbeställda grupper har attraherats till stadens gamla arbetarstadsdelar och de som tidigare bott där har tvingats flytta. Innerstaden började gentrifieras under 1970-talet, i samband med att stadskärnan moderniserades (Lilja 2011, s.15). Lilja (2011) beskriver att förvandlingen av innerstaden de senaste decennierna är påtaglig, där tidigare relativt fattiga områden allt mer har lockat till sig de välbeställda grupperna i samhället. År 1970 innehöll innerstaden en högre andel låginkomsttagare än stadens förorter (Lilja 2011, s.16). Värdestegringar gav gentrifieringsprocessen i Stockholm ny kraft under mitten av 1990-talet, vilket resulterade i att det knappt fanns några låginkomsttagare i Stockholms centrala delar (Lilja 2011, s.18).

Lilja (2011) menar att Södermalm har en stark identitet, som många boende är oroliga ska gå förlorad när nya boende flyttar in. Kulturen och identiteten är den karaktäristiska så kallade söderandan, som de boende är starkt medvetna om (Lilja 2011, s.169). Urbansociologen Mats Franzén kommenterar i ett reportage (2014) om Södermalm att stadsdelen har en tydlig identitet:

”Södermalm är en mer profilerad stadsdel än exempelvis Kungsholmen – och har alltid varit. Den har alltid hävdats och profilerat sig, ofta ur ett underläge.”

(Sundqvist 2014, s.16)

I reportaget (2014) framgår det att Mats Franzén arbetar på institutet för bostads- och urbanforskning vid Uppsala universitet och har sedan 1970-talet granskat gentrifieringen av Södermalm. Han berättar i reportaget att det sedan 1980-talet har pågått en förnygring av befolkningen på Söder (Sundqvist 2014).

I området kring Nytorget på Södermalm syns, enligt Lilja (2011, s.124), förändringen tydligt – där har andelen höginkomsttagare femdubblats mellan åren 1995 och 2007. I Liljas intervjuer (2011) av boende på Södermalm sägs att affärer tidigare kallade lumpbodar numera benämns antikbodar. Det ses en tendens av att dessa originella butiker försvinner och ersätts av exklusivare sådana (Lilja 2011, s.124). Att Södermalm skulle kunna ha blivit för trendigt, säger Ståhle i en intervju (Cornell 2011) är ett moment 22, där det som gjort Södermalm till trendigt nu slås ut. Ståhle säger i intervjun att området har blivit allt mer populärt och därmed dyrare. Kreativa och kulturbaserade företag som från början flyttat till området och då gjort det populärt tvingas sedan att flytta därifrån vilket enligt Ståhle gör att attraktiviteten sjunker (Cornell 2011). I Liljas studier (2011, s.129) sammanfattas de boendes bild av dagens Södermalm som en arbetarstadsdel som har blivit en trendig och dyr.

Sammanfattning av ämnesmässig bakgrund

Som den ämnesmässiga bakgrunden visar är gentrifiering ett komplext begrepp. Faktorer som värdestegringar, betydelsen av en plats karaktär och rykte återkommer i litteraturen. Även rådande livsstilstrender kan ses som inverkan på processen, där den nämnda effekten minskad mångfald kan leda till social undanträngning. Gentrifiering medför inte bara fysiska, sociala eller ekonomiska förändringar, utan det är en kombination av de här faktorerna som präglar processen. Gentrifiering kan ses i storstäder världen över och stadsdelen Brooklyn har fungerat som ett internationellt typexempel och bakgrunden beskriver även hur gentrifieringsprocessen skett på Södermalm i Stockholm. Med det här som grund undersöks gentrifieringen av Hornstull.

Intervjuer

I följande kapitel redovisas resultat av intervjuer med sakkunniga och näringsidkare. Intervjusvaren redogör för respondenternas uppfattning om fysiska och sociala faktorer bakom samt effekter av gentrifieringen av Hornstull.

Intervjuer med sakkunniga

Förutsättningar för gentrifieringen av Hornstull

- » Ståhle berättar att Hornstull kan ses som ett relativt klassiskt exempel på vad som sker med en miljö som har grundläggande kvaliteter. Kvaliteterna

är Hornstulls centrala läge, som ingår i en bra stadsbyggnadsstruktur med bra gator, torg, parker och strandpromenader.

- » Goldstein framhåller att Stockholm är en attraktiv stad dit många människor flyttar. Vidare berättar Goldstein att många gentrifieringsprocesser börjar i kvarter som betraktats som ruffiga. De billiga lokalerna finns i de sämre lägena i staden och dessa är ofta de fattiga kvarteren.
- » Calderon säger att ryktet spelar roll, likväl som miljonprogramsområden blivit stigmatiserade blir häftiga Brooklynområden hypade. Vidare kan den stora andelen små lägenheter vara en anledning till att människor väljer att flytta ifrån Hornstull när de skaffar barn.

Effekter av gentrifiering

- » Ståhle beskriver hur gentrifieringens negativa effekter beror på en gentrifieringshastighet som måste sänkas, processen blir problematisk när den går för fort. Olika stadsdelar kan genomgå förändringen olika fort.
- » Goldstein uttrycker att det är en svår process att stoppa. En effekt är att nu när staden vuxit, har Hornstull blivit en central stadsdel, efter att tidigare ha ansetts ligga utanför staden.
- » Calderon berättar att en effekt av gentrifiering är ett allt större fokus på konsumtion. Stadsdelars sociala liv präglas av restauranger, butiker och caféer. Det kan leda till att människor som inte attraheras av denna urbana livsstil kan tänkas flytta från platsen. Han tillägger att kritiken mot gentrifiering består av att när attraktiva platser skapas, kan det leda till att bara vissa människor känner sig hemma där och att områden homogeniseras. Vidare säger Calderon att när det sociala livet på gatan kretsar ring konsumtion, påverkas det om ekonomin går dåligt. Han menar att exempelvis Hornstulls kommersiella identitet inte skulle fungera om Sverige hade haft en ekonomisk kris. Calderon säger att exempel på det kan ses i Holland, Spanien och Grekland.

Metoder för att arbeta med effekterna av gentrifiering

- » Ståhle uttrycker att även om gentrifieringen redan skett och Hornstull är som han uttrycker det – ”*kört!*” är en förståelse kring det som skett viktig i den fortsatta tillväxten av Stockholm. Områden i Söderort som Midsommarkransen och Slakthusområdet ser Ståhle som kommande områden i förändring och det blir viktigt att ta lärdom av det som skett kring Nytorget och Hornstull för att kunna arbeta med en hållbar stadsutveckling.
- » Goldstein nämner ett visst närmande av arbetsmetoder, exempelvis i form av bestämmelser av lokaler i bottenvåning. Under intervjun framgick det att Stadsbyggnadskontoret inte arbetar med speciella strategier, de arbetar endast med fysisk planering. Goldstein berättar att den fysiska planeringen har svårt att tackla mjuka värden och sociala frågor. Han menar dock att dagens arbetssätt därför är mer effektivt, där bostadsbristen prioriteras. På Stadsbyggnadskontoret utförs inte sociala analyser eller arbete tillsammans med samhällsplanerare, vilket enligt Goldstein exempelvis görs i USA. Ett annat exempel från USA är att det där arbetas med regler om att det inte får finnas kedjor utan bara unika butiker. Goldstein säger att han inte kan komma på något exempel i Sverige där man har styrt vilka butiker som får

etablera sig. Troligtvis behövs en annan politik kring hur vi kan arbeta med dessa frågor. Goldstein säger att det vore intressant att se hur arbete med olika designprinciper skulle kunna främja både mindre aktörer och kedjor.

- » Calderon beskriver att ett område uppbyggt av konsumtion blir känsligt om landet skulle drabbas av en försämrad ekonomi. Han nämner flexibla lösningar med pop-up-aktiviteter som alternativ användning av tomma lokaler när verksamheter tvingats stänga. I lokalen kan det ena veckan säljas muffins och nästa kan där hållas loppmarknad. Internationella exempel med pop-up-aktiviteter finns bland annat i England.

Intervjuer med näringsidkare

Intervjusvaren från näringsidkarna har kategoriserats efter vad vi anser var fysiska och sociala faktorer. Fysiska faktorer beskriver näringsidkarnas upplevda förändring av Hornstulls byggda miljö med värdestegringar som en konsekvens och sociala faktorer beskriver deras upplevda förändring av Hornstulls sociala sammansättning.

Upplevd förändring – Fysiska faktorer

- » Att den fysiska miljön i och med upprustningen har förändrats på platsen kommenterar samtliga av de intervjuade som positivt. Att det för ett år sedan anlades två torg omkring tunnelbanestationen menar de yrkesverksamma har lyft platsen till att idag vara livligare, finare och Floristen 2 tycker att området har blivit fräschare. Frisören berättar att det tidigare var nedgången och där det nya torget anlagts var ingen fin plats att vistas på. Hen tycker att det har blivit en trevligare plats med bänkar i solen och ute-serveringar. Att området har fått en utökad service, är något många ser som positivt menar hen.

"Det fanns ingenting här. Det fanns inga butikslokaler. Här kunde inte bli något, det fanns inte utrymme för att det skulle bli något innan de byggde detta (gallerian), det fanns bara Systembolaget."

(Frisören 2014)

Som Frisören kommenterar i citatet ovan, har Hornstull fått ett utökat serviceutbud.
Foto: Hannah Marschall, 2014-05-28.

- » Bagaren uttrycker att hen hade höga förhoppningar på upprustningen av stationen och den nya gallerian, men upplever att utbudet blev för homogent. *'Det är bara färdiggjorda mackor överallt!'*. Hen uttrycker att ägarna till gallerian inte tänkt på vilka verksamheter som legat här innan när det placerat ut de nya. Till exempel öppnade en ny blomsterbutik vägg i vägg med den som legat där sedan 1964. När Bagarens lokal rustades upp fick de bättre arbetsmiljö och större butiksyta, men kunder har kommentarer att de gillade hur det var innan. Gamla kunder säger att det kändes gammalt och mysigt med den äldre butiksinredningen.
- » Upprustningen har påverkat två av de intervjuade mer markant ekonomiskt då deras hyra fördubblades. De lägger till att upprustningen inte genererat fler kunder. Frisören berättar hur fastighetsägaren ville höja hyran med 30 %, trots att lokalen inte hade rustats upp. Det motiverades med att hen skulle gynnas av det folkliv som gallerian genererade. Men hen protesterade hos hyresnämnden tillsammans med de andra verksamma i byggnaden och de fick rätt. Hen menar att upprustningen fortfarande är så pass koncentrerad till området kring gallerian att övriga Hornstull inte påverkas och säger *'De får komma tillbaka när de rustat upp hela gatan!'*
- » Restaurangägaren berättar hur hen som boende i Zinkensdamm, en tunnelbanestation bort, aldrig tidigare skulle få för sig att åka till Hornstull. Nu efter områdets förändring undrar hen varför Hornstull inte uppmärksamats tidigare. Innan handelsplatsen med gallerian byggdes år 2013 fanns det bara mindre lokaler i området och Frisören menar att det innan inte fanns möjlighet för de större kedjorna att etablera sig i området. Restaurangägaren berättar att de små butikerna som fanns på platsen innan gallerian öppnade inte gick bra, få människor handlade där. Vidare framhåller hen att Hornstulls stora utbud av små lägenheter har varit förutsättningen bakom områdets förändring.

Upplevd förändring – Sociala faktorer

2014-07-09

Emma Ask & Hannah Marschall

- » Floristen 1 som bor i området menar att uppförandet av gallerian har medfört att det kommit nya sorters människor till Hornstull. Hen uttrycker det som att dessa nya människor är snobbigare än vanligt Hornstullfolk. Före gallerian tog sig inte folk utifrån hit, det var huvudsakligen människor som bodde i området som rörde sig här. Idag kommer människor ifrån andra platser i staden till Hornstull för att handla i butikerna. Floristen 1 menar att utbudet av butiker i den nya gallerian främst riktar sig till annat folk än Hornstullfolk. Hen menar att utbudet är för snobbigt, det skulle passa bättre med exempelvis second hand-butiker så som Beyond Retro som bland annat finns i närheten av Nytorget och där fungerar bra. Även Frisören kommenterar de nya människorna på platsen och säger att de inte är de genuina Hornstullmänniskorna. Hen anser att de nya människorna är mer trendmedvetna. De genuina Hornstullborna går inte på rådande trender, menar hen. Många av de som flyttar in, med önskan om att ta del av trenden, kommer ofta från andra delar av Sverige och de kommer flytta ifrån Hornstull när nästa stadsdel blir "it". Hornstullfolk beskriver Frisören som vanligt folk. För att förklara pekar hen på en man på andra sidan gatan och säger:

"Han där, pappan på andra sidan gatan, med tre barn som han inte riktigt har koll på, pratar i telefon samtidigt och klär sig inte så himla trendigt men snyggt ändå. Han är väl Hornstull. Människorna är mänskliga här, inte high-nose."

(Frisören 2014)

- » Frisören säger att boende på platsen är stolta över att det har varit dåligt. Hen menar att karaktären och charmen i Hornstull fortfarande finns kvar trots upprustning och uppförande av gallerian. Den största skillnaden nu mot förr är troligtvis att folk i Hornstull nu har lika mycket pengar som i andra stadsdelar i innerstaden. Frisören lägger till att de så kallade A-lagarna inte längre får vistas på platsen där det idag är ett nyanlagt torg. Familjebostäder och Svenska bostäder ägde tidigare ett stort antal lägenheter i Hornstull och tidigt på 1990-tal gick flera av dessa små hyreslägenheter via socialstyrelsen till socialfall, som det därför enligt Frisören sågs många av i stadsdelen.

Förutsättningar bakom etablering av verksamhet i Hornstull

- » Restaurangägaren startade sin verksamhet i Hornstull hösten 2013. Konceptet för restaurangen är amerikansk street food och hen berättar att även tidigare verksamhet hade en tydligt utpräglad amerikansk profil. Den öppna, amerikanska atmosfären var något som även restaurangägaren ville åt och stilen kändes passande för Hornstull.
- » Klubbägaren valde att etablera sig i Hornstull med anledning av att det där fanns en lokal med möjlighet för störande verksamhet. Förutom lokalen såg Klubbägaren stämningen i Hornstull som positivt, med människorna som är öppna för det alternativa. Att det även händer mycket i stadsdelen framhölls som något positivt.

Hornstulls karaktär

- » På frågan om de ser någon typisk karaktär i Hornstull kommenterar klubbägaren att Hornstull och Brooklyn är väldigt lika, att folk från Brooklyn känner igen sig i Hornstull. Som kuriositet inflikar hen att det amerikanska

ölet Brooklyn Lager, efter New York, säljs till störst kvantitet i Sverige. När frisören talade om nya människor i stadsdelen och fick följdfrågan om hur hen skulle beskriva dessa, kallade hen de skämtsamt för ”brooklynanhängare”. Angående den påtagliga amerikanska inspirationen i Hornstull menar Restaurangägaren att det är alla svenska krogars dröm att likna Brooklyn.

Bilden visar Brooklyn Brewery på Hornstulls strandpromenad. Foto: Hannah Marschall, 2014-05-28.

- » Tre respondenter kommenterar att det är mycket unga människor i stadsdelen. Restaurangägaren säger att människorna på platsen till största del består av unga i början av sin karriär, folk som reser och återkommer till stadsdelen samt folk som vill bo i innerstaden men som inte har råd med större boende. Hen berättar att ägarna bakom gallerian uttryckt att de inte kände sig ”reddiga”, hippa, nog för Hornstull. Frisören menar att utbudet i gallerian inte överensstämmer med det som Hornstullborna efterfrågar. En butik som skulle kunna uppskattas är Kupan Röda Korsets second hand-butik med tillhörande café. Här skulle folk kunna slå sig ner och umgås.
- » Frisören berättar att det lokala engagemanget är något speciellt i stadsdelen. Inför byggnationen av gallerian protesterade boende genom att hänga ut vita lakan genom fönstren, de ville ha kvar sitt Hornstull. Det lokala engagemanget i Hornstull har synts vid fler tillfällen. Korvkiosken som sedan lång tid funnits på platsen framför tunnelbanenedgången skulle till en början tvingas flytta från platsen i samband med att gallerian och de två nya torgen anlades. Då skrevs en protestlista med cirka 5000 underskrifter, vilket ledde till att korvkiosken fick finnas kvar *’Trots att ingen egentligen köpte korv där!’*, berättar Frisören.

Bild över torget med korvkiosken i ny utformning. Foto: Hannah Marschall, 2014-05-28.

- » Restaurangägaren berättar att ingen handlade i butikerna som fanns på platsen innan. Det talades om de mysiga butikerna, men de gick inte så bra. I ett försök att behålla Hornstulls karaktär öppnade förutom de stora kedjorna som H&M även mindre butiker, men de är de som har haft det svårt. Det är de stora kedjorna som går bra.

Sammanfattning av intervjuer

Intervjuerna med de sakkunniga belyser bland annat möjliga strategier för gentrifieringsprocesser. Även effekter av gentrifiering beskrivs, där främst social undanträngning nämns. I intervjuerna med näringsidkarna har det återkommande talats om Hornstulls karaktär, rykte och olika boendeformer som faktorer bakom förändringen. Flera av näringsidkarna nämner annorlunda människor på platsen, ett utökat men mer homogent serviceutbud samt höjda hyror som följd. Utan att vi under intervjuer nämnde New York eller Brooklyn så talade flera av intervjupersonerna spontant om en rådande amerikansk trend. Vid platsbesök sågs butiker och restauranger med tydliga amerikanska anspelningar och en bar i området heter Bar Brooklyn.

Diskussion

Syftet med arbetet var att genom en fallstudie av Hornstull undersöka fysiska och sociala faktorer av gentrifiering ur ett näringsidkarperspektiv. Efter genomförd studie visar det sig att fysiska och sociala faktorer har haft en betydande roll för att den sociala uppgraderingen av Hornstull skulle ske.

Fallstudien visar hur komplex gentrifiering är, då den innebär fysiska och sociala effekter som människor kan påverkas både positivt och negativt av. Som sammanfattningen av intervjustudien säger, talade ett flertal av respondenterna om Hornstulls karaktär och rykte samt olika boendeformer. Mycket talar för att dessa kan vara de främsta faktorerna bakom Hornstulls förändring. Därför diskuteras de här punkterna mer ingående. Det uppmärksammas att faktorer som lyfts

fram i litteraturen, så som platsens karaktär och historia, även framhålls som viktiga av både sakkunniga och näringsidkare. Ett ytterligare samband, mellan litteratur- och intervjustudie, ses i effekterna social undanträngning och minskad mångfald vilka därför diskuteras. Vi för även en diskussion om möjliga lösningar på gentrifieringens negativa effekter.

Fysiska förutsättningar och effekter

Värdestegring

Upplåtelseformer har visat sig ha betydelse för den sociala sammansättningen i Hornstull. Som Lilja (2011, s.160) framhåller, kan värdestegringar skapas då hyreslägenheter görs om till bostadsrätter. Från 1990 till 2012 minskade andelen hyresrätter i Hornstull från 77 till 41 procent (Sthlm stad 2013a). Den intervjuade frisören menar att det är det tidigare stora antalet hyresrätter som har skapat förutsättning för en viss typ av människor på platsen. Hen pratar om den blandade befolkningen som kunde bo i Hornstull tack vare tillgången på hyresrätter. Det var socialfall blandat med unga och äldre.

Att en lägenhet i närheten av gallerian ökade med 550 000 kr¹², året efter att gallerian öppnat, visar på att upprustningen av Hornstull lett till en värdeökning av marken. Bagarens fördubblade hyra visar också på en typ av värdeökning. Även boendeformer har visat sig ha betydelse för den sociala sammansättningen i Hornstull. Det som Restaurangägaren framhöll som en förutsättning bakom stadsdelens förändring är det stora utbudet av små lägenheter. Uttalandet om de små lägenheterna uppmärksammades extra, då det fick oss att undersöka statistik över Hornstulls boendeformer som mycket riktigt visade på en relativt hög andel små lägenheter (Sthlm stad 2013a). Den höga andelen små lägenheter och små lokaler var för oss okänd innan genomförd studie. Jacobs teori om att billiga bostäder och lokaler lockar en viss typ av människor (Jacobs 2004, s.215) kan då ses förenlig med uppfattningen om att det är en av faktorerna bakom Hornstulls förändring. Sammanfattningsvis kan det konstateras att boende- och upplåtelseformer har fått följder på mångfalden och den sociala sammansättningen i Hornstull.

Faktorer bakom etablering av verksamhet

I gentrifieringens fas tre och fyra ser människor, enligt Lilja (2011, s.29), en vinning i att flytta till ett visst område. Vad gäller Hornstull, visar fallstudien på att verksamheter har valt att etablera sig i området med anledning av att det anses attraktivt.

Zukins teorier (2010) talar om hur butiksägare finns i ett gentrifierat område av olika anledningar. Att Restaurangägaren först på senare tid iakttog Hornstulls attraktivitet och då valde att etablera sin verksamhet där kan tyda på samband med Zukins teori om hur den andra vågens näringsidkare kommer till ett gentrifierat område med ekonomiska möjligheter som drivkraft (Zukin 2010, s.40).

Frisören etablerade sin verksamhet under början av 2000-talet, innan Hornstull blivit trendigt att bo och vistas i. Hen tog sig inte till platsen av anledning av att hen sett att området förändrats, utan snarare för att hen kom dit för sin boendesituation. Tiden då frisören startade verksamhet tolkar vi som tiden innan Hornstull började gentrifieras. Hen beskrev hur tråkigt det var på platsen, det som

¹² Boende i Hornstull, e-postkonversation den 14 april 2014.

2014-07-09

Emma Ask & Hannah Marschall

fanns var i princip bara ett Systembolag. Tidsperioden kan visa på fas ett enligt Liljas teorier (2011, s.29), som beskrivs starta med att människor kommer till en plats för sitt eget boende.

Sociala förutsättningar och effekter

Hornstulls rykte och karaktär

Enligt Liljas teorier (2011) kring gentrifiering hänger stad och identitet samman, städer har specifika karaktärer. Lilja (2011) menar att stadsdelen till stor del får sin identitet och sitt rykte av de aktiviteter som förknippas med platsen (Lilja 2011, s.179). Vi ansåg det viktigt att utreda Hornstulls rykte för att undersöka huruvida det skulle kunna vara en eventuell bakomliggande faktor för den sociala uppgraderingen. Det motiverades av att Liljas forskning säger att ett områdes förmåga att attrahera människor till stor del beror på dess rykte (Lilja 2011, s.36).

Som Goldstein nämnde under intervjun, börjar många gentrifieringsprocesser i kvarter som betraktats som ruffiga. Att området i folkmun kallas Knivsöder visar att den råa känslan har blivit stadsdelens identitet, vilket vi ser som en likhet med Brooklyn. Södermalm har alltid profilerat sig ur ett underläge (Sundqvist 2014), vilket vi kopplar till stadsdelens historia som arbetarstadsdel (Lilja 2011, s.129). Det kan i sin tur kopplas vidare till Frisörens uttalande om att invånarna i Hornstull nu är stolta över att det har varit dåligt. Genomförd studie tyder på att Hornstulls rykte, som ett tidigare ruffigt arbetarklassområde, är en bidragande faktor bakom områdets förändring. Stadsdelens identitet är vi inte bara som en bidragande faktor bakom förändringen, utan även som något stadsdelen marknadsför sig med.

Urban livsstil som trend

Att Hornstull har blivit uppmärksammat och trendigt på senare tid, stöds av flera intervjuade. De uttrycker att det på senare tid har kommit en ny typ av människor till Hornstull. Det nya folket beskrivs av flera som yngre men även som mer trend-medvetna, eller som Floristen 1 uttryckte det – ”snobbigare än de riktiga hornstullsborna”. Frisören menar att de riktiga Hornstullborna inte går på den rådande trenden, utan kommer finnas kvar på platsen när en ny stadsdel i Stockholm blir ”it”. Nytt folk på platsen tyder på att Hornstull är en attraktiv plats dit människor lockas. Att människor idag aktivt söker sig till Hornstull visar på liknelser med Liljas tredje och fjärde gentrifieringsfas, där hon beskriver hur områden marknadsför och profilerar sig (Lilja 2011, s.29).

Efter besök i Hornstull samt efter tolkning av intervjuer, kan Hornstull beskrivas som en profilstark miljö med tydlig stadslik karaktär i form av butiker och caféer. Utbudet av restauranger, butiker och caféer upplever vi som nischade för en ung publik. Lilja uppmärksammar hur människors värderingar grundar sig i önskan om en viss livsstil där dagens trend är återflyttningen till innerstaden, med önskan om en urban livsstil (Lilja 2011, s.150). Att människor attraheras av Hornstull, tyder på att den urbana livsstilen söks även här.

Social undanträngning och minskad mångfald

Som föregående stycke redogör för, tyder intervjuer på att det idag finns en ny typ av människor i Hornstull. Förutom nya människor, har Hornstulls förändring lett till ett betydligt större utbud av service än tidigare. Näringsidkarnas uttalan-

den pekar även på tendenser till homogenisering, av både social sammansättning och kommersiellt utbud. För att belysa det senare blir citatet av den lokala bagaren talande, om hur det i nya Hornstull endast finns likadana färdiga mackor överallt. Vad gäller det sociala, är det påtagligt hur flera av de intervjuade upplever en förändring där de nya människorna är unga och mer trendmedvetna. Uttalandena pekar på en ny social klass i området.

Zukin (2010, s.48) belyser att den autentiska, urbana upplevelsen hotas om städer bara innehåller butikskedjor och moderna hus. Svar från intervjuer visar på en viss skepsis mot de nya butikerna och deras utbud, att butikerna inte passar i Hornstull och att utbudet är för homogent. Dock tyder en del av intervjupersonernas svar på att människor på platsen ser förändringen som positiv. Bland annat kommenteras att området har blivit livligare och fräschare.

Tendenserna till homogenisering kopplar vi till bland annat Liljas teorier, där hon i sin forskning beskriver hur gentrifiering leder till homogena områden (Lilja 2011, s.42). Att Hornstull uppvisar tendenser till att ha homogeniserats, kan sedan kopplas vidare till teorier om social undanträngning. Liljas forskning (2011, s.42) säger att homogeniseringen i förlängningen kan verka segregande. Resonemanget grundas i Liljas teori (2011, s.33) om att det offentliga rummet har fått ett pris.

Restaurangägaren beskrev hur de små lägenheterna i Hornstull har lockat en viss typ av människor till platsen. De är främst unga utan barn, i början av sin karriär. Svaret kan kopplas till Calderons kommentarer om att det kan anses problematiskt att små lägenheter kan få människor att vilja flytta ifrån Hornstull när de skaffar barn.

Efter att ha tolkat Liljas forskningsresultat, kan det konstateras att städer idag marknadsför sig med det här breda utbudet. Efter tolkning av intervjusvar kan även Hornstull anses marknadsföra sig med ett innehåll av mångfald och unga människor. Den här karaktären som först lockat människor till platsen riskerar dock att gå förlorad, då gentrifieringen kan verka homogeniserande och få det diversifierade utbudet att försvinna.

En vidare effekt av städernas kommersiella profilering är, som Calderon uttryckte det, att när det sociala och urbana livet kretsar kring konsumtion kan de människor som inte attraheras av denna urbana livsstil tänkas flytta därifrån, vilket överensstämmer med teorier om social undanträngning som effekt av gentrifiering. Det kan kopplas till Richard Floridas (2001, ss.82-83) teorier om drivkrafter bakom en stads framgång där Florida menar att bland annat en plats sammansättning av unga människor, ett brett utbud av musik och diverse aktiviteter verkar attraherande på framgångsrika människor. På detta sätt sammankopplas teorier om attraktivitet, homogenitet och undanträngning. Att Calderon beskriver Hornstulls nya identitet som kommersiell uppmärksammas och kopplas till Liljas teori (2011, s.33) om hur gentrifiering ger en offentlig miljö ett visst pris. Som Calderon uttryckte det, är en ytterligare risk att det sociala livet påverkas negativt om ekonomin försämras, när den sociala miljön kretsar kring konsumtion. Uttalandet visar på en ytterligare dimension i diskussionen om hur en plats kommersiella identitet kan inverka på det sociala livet. Sammanfattningsvis lockar Hornstull till sig människor som söker en urban livsstil. Dock riskeras människor som inte aktivt söker ett sådant liv att uteslutas.

Metoder för att arbeta med effekterna

2014-07-09

Emma Ask & Hannah Marschall

Vid samtal med Goldstein framgick det att Stadsbyggnadskontoret inte arbetar med strategier för gentrifieringsprocesser. Han menar att ett visst närmande av frågorna kan ses, i form av att exempelvis lokaler i bottenvåning ses som viktigt. En vidareutveckling av denna typ av designprincip skulle kunna vara att lokaler-
nas aktörer bestäms. För att kunna främja ett områdes såväl nya som gamla aktö-
rer krävs alltså en förståelse för hur olika designprinciper inverkar på detta. En
designprincip, som Calderon nämnde, är flexibla lokaler med pop-up-
verksamheter. Den här lösningen skulle kunna vara relevant för Hornstull då det i
intervjuer framgått att butiker i gallerian stängt, bara ett år efter öppnandet. De
lokaler som nu står tomma, skulle lämpligen kunna användas för pop-up-
verksamheter. Flexibla lokaler kan även bidra till en stadsdels ekonomiska håll-
barhet, genom att människor både kan bo och vara verksamma i sin lägenhet.

Stähles uttalande, under telefonintervjun, om hur gentrifieringen blir proble-
matisk när den går för fort menar vi bör uppmärksammas. Intervjun med
Goldstein fick oss att förstå att det inte finns strategier för gentrifieringsproces-
ser. Enligt oss vore det spännande att utforma någon typ av principer för en mer
successiv upprustning. En gentrifiering som sker gradvis kan tänkas få stadsde-
lars boende och lokala aktörer att känna sig delaktiga i processen.

Det kan ses som problematiskt att stadens planeringsprocesser är så uppd-
lade som de är i dagsläget. I planeringssituationer vore ett mer sammanvävt ar-
betssätt, med samhälls- och fysiska planerare tillsammans med politiker, att
föredra. Det skulle troligtvis kräva mer tid och pengar än dagens mer effektiva
arbetssätt, där bostadsbristen prioriteras, men skulle kunna skapa bättre förutsätt-
ningar för en social hållbarhet.

Att stadens planering är splittrad tar sig även uttryck i att det både är exploa-
teringsnämnden och stadsbyggnadsnämnden som beslutar kring bostadsfrågor,
vilket framgick vid samtal med Goldstein. För ett helhetsperspektiv på frågan
vore det lämpligt om ansvaret för vad som blir bostadsrätt eller hyresrätt inte
enbart låg på Exploateringskontoret utan även på Stadsbyggnadskontoret.

Vidare har fallstudien gett ny insikt i hur planeringsprocesser kan utvecklas.
Inspiration skulle kunna sökas från exempelvis USA, där den fysiska planeringen
på många håll är mer sammankopplad med samhällsplanering. Det vore intres-
sant att närmare undersöka planeringsstrategier som innebär närmare samarbete
med samhällsplanerare och genomförande av sociala analyser.

Restriktioner för vad som kan erkännas som giltiga skäl för hyreshöjningar
kan vara en viktig fråga att arbeta vidare med för att motverka eventuell undan-
trängning. Bageriet fick i och med Hornstulls upprustning en fördubblad hyra och
frisörens hyresvärd försökte höja lokalens hyra trots att huset inte renoverats.
Intressant vore även att utreda hur både mindre och större aktörer kan gynnas på
samma plats, trots gentrifiering. Fler möjliga lösningar på gentrifieringens nega-
tiva effekter kan diskuteras, där exempelvis social housing är något som Stähle
(2013) nämner. Vi tolkar social housing som en möjlig lösning på problematiken
med värdestegringarnas undanträngningseffekter. Kanske är det inte relevant
med denna lösning i just Hornstull, då det i stadsdelen inte byggs nya hyresrätter.
Dock är metoden intressant i ett större och mer generellt perspektiv på gentri-
fiering.

Som Goldstein nämnde, kan regler vid planprojekt i USA vara att lokaler inte
får innehålla större kedjor utan bara ska innehålla unika butiker. Kanske skulle
restriktioner som dessa lämpa sig för att förhindra att små butiker slås ut när om-
råden rustas upp. Det kan kopplas till att det i Hornstull, enligt Restaurangägaren,

är kedjorna i gallerian som går bäst och att de mindre butikerna har det svårare. Sammanfattningsvis har arbetet gett en djupare förståelse för hur designprinciper kan gynna eller missgynna näringsidkare och lokala aktörer.

Intervjun med Goldstein gav oss ett nytt intresse för internationella tillvägagångssätt av planeringssituationer. Inkluderande av invånare och lokala aktörer i planeringsprocessen, kan tänkas skapa bättre förutsättningar för ett socialt och ekonomiskt hållbart samhälle. Att även inkludera fler yrkesroller skulle kunna bidra till ett önskat helhetsperspektiv. Urbansociologer, samhällsplanerare samt beslutsfattare bör vara delaktiga i stadsplaneringsprocesser. Således har arbetet sammanfattningsvis bekräftat den initiala uppfattningen om att ämnet gentrifiering är relevant för landskapsarkitekter och stadsplanerare. De här yrkesgrupperna gestaltar den fysiska miljön och ny och viktig insikt arbetet gett oss är att nämnda yrkesgrupper därmed både direkt och indirekt påverkar vilka människor som får vistas där. Som planerare av den fysiska miljön krävs därför en kunskap om gentrifieringsprocessens effekter.

Metoddiskussion och källkritik

Litteratur

Vid arbetets inledande litteratursökning visade det sig att Jane Jacobs teorier fortfarande frekvent refereras till i arbeten om gentrifiering. Vi var även bekanta med Jacobs teorier från utbildningen. Med det här som utgångspunkt valdes hennes bok *Den amerikanska storstadens liv och förfall* som källa, väl medvetna om att boken utkom på 1960-talet. Hennes teorier kring förutsättningar för mångfald i en stad anser vi fortfarande relevanta vid studier av gentrifieringsprocesser, där homogenisering är en effekt.

Elisabeth Liljas forskning bidrar med mer aktuell fakta om gentrifiering och valdes som huvudkälla med anledning av hennes perspektiv på Stockholm, med jämförelser av Södermalm och andra stadsdelar i staden. En risk med att använda sig till hög grad av just en persons forskning, är att undersökningen blir vinklad. Dock anser vi oss ha använt ett kritiskt förhållningssätt till samtliga teorier.

Intervjuer

Människor kan påverkas av gentrifiering på många olika sätt och valet att intervjua näringsidkare har styrt perspektivet på gentrifieringsprocessen. Det hördes positiva röster om upprustningen, vilket var väntat. Att näringsidkarna förväntades kommentera förändringen positivt grundas i att det bidrar till mer människor på platsen och på så sätt gynnar de verksamma ekonomiskt. Det här generellt mer positiva perspektivet på gentrifiering har vi varit medvetna om. För att kunna hantera komplexiteten i gentrifiering bör fler perspektiv än näringsidkarnas undersökas.

Intervjuerna hölls tidigt under arbetsprocessen, vilket i efterhand kan anses positivt då vi i början av arbetet inte var påverkade av människors åsikter om Hornstull. Vi visste inte heller mycket om faktorer bakom gentrifiering och riskerade således inte att styra in intervjupersonerna till att svara på ett önskat sätt. Att genomföra intervjuer vid ett senare tillfälle i processen skulle kunnat ge ett annorlunda resultat.

Vi anser att det har varit både positivt och negativt med en avsaknad av en personlig anknytning till platsen. Att inte ha mycket lokalkännedom om

Hornstull kan ha inneburit en mindre förståelse för området och dess förändring, men även ha inverkat positivt då observationer av platsens utbud, karaktär och sociala sammansättning har kunnat göras objektivt. Ett strategiskt val av litteratur var att läsa lokaltidningar. I efterhand anses den lokala informationen ha gett en djupare förståelse för området.

Tillsammans med kunskap från teorier och sakkunniga, har diskussionen grundats på näringsidkares svar på frågor om den sociala och fysiska miljön då vi anser att de som verksamma på platsen känner till området väl. Efter genomförd studie anser vi att de sakkunnigas intervjuvar har fungerat som en viktig länk mellan litteratur och näringsidkares åsikter.

Risken med intervju som metod har därför varit att näringsidkarnas personliga åsikter kan ha spela in och därmed påverkat resultatet i en missvisande riktning. En djupare intervjustudie, innehållande fler olika typer av verksamheter, vore att föredra om arbetet skulle göras om. Eventuellt skulle en kompletterande metod till intervju- och litteraturstudie kunna vara en mer djupgående observationsstudie.

Om fallstudien skulle göras om, vore ett större fokus på den tidsmässiga aspekten befogad. Vid intervju med näringsidkare framgick det att de hade svårt att sätta årtal på vissa händelser. Att närmare redovisa årtal skulle kunna bidra till en mer gedigen undersökning om huruvida specifika händelser eventuellt kunnat ligga bakom förändringen av Hornstull.

Slutsats

Fallstudien har bidragit med viktiga resultat och slutsatser till våra frågeställningar angående gentrifieringens förutsättningar och effekter i Hornstull. Under arbetets gång har det varit svårt att skilja på de fysiska och sociala förutsättningarna. Det har framgått att Hornstulls uppgraderingsprocess har bestått av en kombination av de båda – den fysiska miljön har påverkat den sociala och vice versa.

Vi anser att förutsättningar bakom gentrifieringen av Hornstull varit platsens sociala sammansättning av unga människor i kombination med områdets tidigare ruffiga karaktär. Även det faktum att Hornstull uppvisar en urban livsstil, som människor idag aktivt söker, anser vi vara en förutsättning bakom förändringen. Slutsatsen är att de här faktorena, tillsammans med den naturliga utvecklingen av att stadens gränser förflyttas utåt, har bidragit till gentrifieringen.

Upprustningen har tillsammans med ryktet om Hornstull, som en attraktiv plats, lett till att verksamheter valt att etablera sig i stadsdelen. Effekter av gentrifieringen är att nya människor sökt sig till platsen på grund av dess rykte och det utökade kommersiella utbudet. Intervjuvar visar att det som en följd av den fysiska uppgraderingen skett en social förändring där den nya sociala sammansättningen beskrivs bestå av yngre och mer trendmedvetna människor. En slutsats som kan dras är att det gentrifierade området Hornstull idag lockar till sig människor som söker en urban livsstil, men riskerar att utesluta de som inte kan eller vill ta del av den.

Vidare forskning

Som tidigare nämnt, är en slutsats att Hornstulls rykte som ruffig arbetarklassstadsdel kan ha bidragit till områdets sociala uppgradering. Grundat i Ståhles

resonemang om att en del områden gentrifieras snabbare på grund av vissa specifika kvaliteter, ställer vi oss frågan om Hornstulls rykte kan ses som en specifik förutsättning som gjort att gentrifieringen skett fortare. Kan Hornstulls karaktär och rykte ha varit faktorer som fått området att "ta ett skutt" i gentrifieringsprocessen? Vidare forskning på ämnet kan således utreda på vilket sätt ett områdes platsidentitet påverkar gentrifieringshastigheten.

En vidareutveckling av föregående fråga, kan vara att undersöka om det finns ett samband mellan ett områdes lokala engagemang och hastigheten det gentrifieras med. Vi har spekulerat i om gentrifieringshastigheten eventuellt skulle kunna sänkas om invånare och lokala aktörer får delta i upprustningsprocessen. Positiva resultat skulle bidra till att minimera gentrifieringens negativa effekter. Kanske kan forskning visa på hur ett område kan gentrifieras i något som skulle kunna vara en lagom takt. Denna forskning skulle exempelvis kunna tillämpas på Stockholmsområden som i arbetet beskrivs stå näst på tur till att bli gentrifierade, så som Midsommarkransen och Aspudden. Resultat från forskningen skulle även kunna tillämpas vid upprustning av miljonprogramsområden.

En intressant fråga som vi diskuterat under arbetets gång är huruvida människor påverkas av rådande livsstilstrender. Som Liljas forskning säger, är dagens ideal den urbana livsstilen och en reflektion på det är att människor även omedvetet påverkas av trenders värderingar. Yrkesverksamma representerar även de en viss livsstil och har ett visst socialt umgänge och på så sätt kan även de som planerar och designar staden mer eller mindre tänkas bli påverkade av rådande trender. Vi menar att en medvetenhet är av relevans, då det kan vara svårt att se utifrån det egna perspektivet. För att kunna tillgodose olika människors olika behov, anser vi det således viktigt att arbeta vidare med hur planeringsprocessen kan bli mer objektiv.

Referenser

- Bonnierfastigheter. (u.å.). *Projekt*.
<http://www.bonnierfastigheter.se/PROJEKTS/abc/> [2014-04-11].
- Boverket. (2007). *Vad är integration och vad är segregation?* (Rapport 2007:01)
Okänd ort: Boverket internt.
- BRF Bulten 14. (2014) *Anrikt område som fräschas upp och får liv*.
<http://bulten14.se/historia.html> [2014-05-21].
- BRF Hornstulls strand. (2010). *Husets historia*.
http://brf.sbc.se/Association/Templates/Page_____15156.aspx [2014-05-10].
- Cornell, P. (2011-02-11). Söder för coolt för sitt eget bästa. *Södermalmsnytt*.
<http://www.direktpress.se/sodermalmsnytt/Arkiv/Artiklar/2011/02/gentrifiering/> [2014-04-28].
- Damberg, J. (2008-05-24). Knivsöder säljer ut. *Dagens Nyheter*.
<http://www.dn.se/pa-stan/shopping/knivsoder-saljer-ut/> [2014-04-28].
- Lilja, E. (2011). *Den segregerade staden*. Stockholmia förlag; Stockholm.
- Florida, R. (2005) *The Cities and the Creative Class*, Routledge; Abingdon.
Tillgänglig: Dawsonera Ue
- Häger, B. (2001). *Intervjuteknik*. Centraltryckeriet AB; Borås.
- Jacobs, J. (2004). *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Daidalos; Göteborg
- Johansson, R. (2000). Ett bra fall är ett steg framåt. Om fallstudier, historiska studier och historiska fallstudier. *Nordisk Arkitekturforskning*. Vol. 13, No. 1-2 (2000)
- NE. (2014). *Brooklyn*. <http://www.ne.se/brooklyn> [2014-05-22]
- Okänd. (2014-01-03). *Top 2014 destinations*
<http://www.ft.com/cms/s/2/e4f47a04-6972-11e3-89ce-00144feabdc0.html#axzz30w72ejSQ> [2014-04-28]
- Shelter. (2014). *What is social housing?*
http://england.shelter.org.uk/campaigns/why_we_campaign/Improving_social_housing/what_is_social_housing [2014-06-03]
- Shevchenko Sandin, M. (2011). *Ombyggnader som skall skapa rumslighet*.
<http://www.stockholmskyline.se/2011/05/ombyggnader/> [2014-05-04]
- Stockholms Stad. (2013a). *Statistik om Stockholm*.
<http://www.statistikomstockholm.se/index.php/omradesfaktax>
- Stockholms Stad. (2013b). *Statistik om Stockholm*.
<http://www.statistikomstockholm.se/index.php/detaljerad-statistik> [2014-05-03]
- Stähle, A. (2013). Social uppgradering möter motstånd. *Arkitekten*, vol.11, ss. 50-51.
- Sundqvist, A. (2014). Söders hjärta. *Situation Sthlm*, vol. 200, ss.14-17.
- Williams, I. (2013). From seedy to stylish, *New York Times*.
http://www.nytimes.com/slideshow/2013/06/16/travel/20130616_SURFACIG-6.html [2014-05-04]

- World Health Organization. (2014). *Urban population growth*.
http://www.who.int/gho/urban_health/situation_trends/urban_population_growth_text/en/ [2014-05-27].
- Zukin, S. (2010). *Naken stad – Autentiska urbana platsers liv och förfall*.
Daidalos AB: Göteborg.